

Вашуленко Оксана,
*науковий співробітник відділу початкової освіти
Інституту педагогіки
Національної академії педагогічних наук України,
м. Київ, Україна*

ПІДРУЧНИК З НАВЧАННЯ ГРАМОТИ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ЗАВДАНЬ

Інтенсивні процеси реформування змісту освіти зумовлюють створення освітнього середовища, зорієнтованого на формування у молодших школярів ключових і предметних компетентностей, що потребує принципового оновлення змісту і структури підручників для початкової школи. Отже, одним із пріоритетних завдань реформування початкової освіти є створення якісного навчально-методичного забезпечення із урахуванням наукових засад вікової психології, педагогіки, новітніх досягнень предметної методики.

Початковий курс мовно-літературної освіти розпочинається в 1 класі з навчання грамоти, метою якого є формування в першокласників навичок читання і письма, розвиток їхніх комунікативних умінь, пізнавальних здібностей, інтересу до навчальної діяльності, збагачення життєвого досвіду.

Відповідно до типової освітньої програми, розробленої під керівництвом академіка О. Я. Савченко, реалізація зазначеної мети здійснюється за такими змістовими лініями: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища» [3]. На досягнення мети і завдань кожної змістової лінії, як у змістовому, так і методичному аспектах, зорієнтований підручник «Українська мова. Буквар» [1]. Коротко продемонструємо, як Буквар реалізує мету і завдання цих змістових ліній.

З метою формування умінь, передбачених змістовою лінією «Взаємодіємо усно», а саме – сприймати усну інформацію, у підручнику подано QR-коди з посиланнями на аудіофайли, які містять тексти для слухання. Скориставшись QR-кодом, учитель може легко організувати колективне прослуховування текстів. Формуванню умінь аналізувати та інтерпретувати прослуханий текст сприятимуть комунікативні завдання, які доцільно запропонувати першокласникам після прослуховування тексту. Це запитання і

завдання, які передбачають: відповіді на запитання за змістом прослуханого; розповідь, про що мовиться в тексті, який прослуховувався; розповідь про свої враження й емоції від почутого та ін.

У Букварі також запропоновано завдання, спрямовані на розвиток умінь правильно відповідати на поставлені запитання, ставити запитання іншим; завдання, які спонукають дітей вступати в діалог на доступні теми, а також переказувати відому казку, короткий прослуханий текст з опорою на подані малюнки, самостійно будувати коротке зв'язне висловлення за малюнком (ілюстрацією, серією малюнків), на основі прослуханого тексту або випадку з життя. Запропоновані теми для спілкування допомагатимуть учням пізнавати навколишній світ, орієнтуватися в ньому, сприятимуть формуванню відповідного ставлення до різних подій і явищ. Крім цього, зміст завдань передбачає поєднання різних видів мовленнєвої діяльності.

На забезпечення змістової лінії навчальної програми «**Читаємо**» спрямовано переважну кількість завдань. Спочатку це читання складів. Наступний етап – читання колонок слів і речень. Для формування і розвитку навички читання у Букварі подано традиційні колонки (стовпчики) слів. Принципи їх укладання різні:

1) читання слів за подібністю – ряду слів, які за звуковим і буквеним складом мають багато спільного:

малá	мила
мáло	мило
малé	мили
малí	миле

2) нарощування літер, складів на початку і в кінці слів:

син	рука	теніс	спорт	рис	віти
синок	рукав	тенісист	спортсмен	ірис	квіти

3) добір в одну колонку слів зі спільними або частково схожими за буквеним (відповідно, звуковим) складом частинками; причому не обов'язково, щоб ці слова були спільнокореневими:

клас	маска	калина	солона
квас	каска	малина	солома

4) добір для попереднього, підготовчого, читання слів, які потребують пояснення або уточнення їхнього лексичного значення; зазвичай, це слова, які учні/учениці читатимуть у тексті:

хата	хмáра	хв <u>і</u> ст
------	-------	----------------

хатка	хма́рка	хвостик
хати́нка	хмарі́нка	хвостатий

Після опрацювання окремих слів і речень учні читатимуть цікаві тексти про навколишній світ сучасного першокласника. Із метою формування умінь, передбачених програмою, а саме: сприймати і практично розрізняти художні тексти, аналізувати й усвідомлювати зміст тексту, у Букварі подано фольклорні та літературні тексти (загадка, скоромовка, лічилка, казка, вірш, оповідання).

Реалізація змістової лінії **«Досліджуємо медіа»** передбачає формування в учнів умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах та використовувати її для збагачення власного досвіду, створювати прості медіапродукти [3].

З метою реалізації завдань цієї змістової лінії освітньої програми в методичному апараті підручника подано завдання, які спонукатимуть учнів досліджувати різні види медіатекстів та використані в них медіатехнології; сприятимуть розвиткові критичного мислення та свідомого ставлення до медіапродукції загалом; формуватимуть практичні вміння здійснювати пошук необхідної медіаінформації та відсторонення від непотрібної, створення власних медіатекстів; стимулюватимуть розвиток творчого потенціалу як у напрямі створення власних медіатекстів, так і в напрямі творчого сприймання медіатекстів.

Виконуючи запропоновані у підручнику *практичні завдання* першокласники набуватимуть знань *без заучування інформації*. Провідні форми роботи на уроках – рольові ігри, практичні завдання, перегляди відео- та прослуховування аудіоматеріалу, обговорення їх змісту тощо.

Елементарні теоретичні знання з української мови учні засвоюють у процесі дослідження мовних одиниць і явищ, передбачених змістовою лінією **«Досліджуємо мовні явища»**. Особливістю нового Букваря є те, що спочатку учні одержують уявлення про слово, вчать називати предмети, добирати до них слова – назви дій, ознак. І оскільки, новою програмою передбачено ознайомлення першокласників зі словами – назвами чисел, то в новому Букварі представлено матеріал для ознайомлення дітей зі словами – назвами чисел, формування в них умінь упізнавати і розрізняти слова – назви чисел, ставити до слів граматичне питання *скільки?*

Далі учні вчаться складати речення, різні за метою висловлювання, аналізувати їх за кількістю слів, виокремлювати речення з мовленнєвого потоку, складати речення за змістом ілюстрацій і пропонованих графічних моделей.

Наступний етап — формування умінь ділити слова на склади, визначати наголошений склад, розрізняти голосні і приголосні звуки, тверді і м'які приголосні. Опрацьовуючи під керівництвом учителя звукову систему української мови, першокласники дістають можливість оволодівати на цій основі всіма відомими розумовими операціями – аналізом, синтезом, порівнянням (знаходити у звуках спільне і відмінне), абстрагуванням, класифікацією, узагальненням.

Далі здійснюється ознайомлення з буквами за принципом частотності вживання їх у писемному мовленні. Ознайомлення з буквами **я, ю, є**, які можуть позначати м'якість приголосного або два звуки, з буквою **ї**, віднесено до завершального етапу буквеного періоду.

Специфіка нового Букваря, порівняно з попередніми виданнями, полягає в тому, що окремі *методичні орієнтири* для вчителя подано в підручнику. Однак це не обмежує творчість учителя, оскільки наведені запитання і завдання для учнів у підручнику можна значно розширити.

Також у новому Букварі запропоновано низку завдань для розвитку уваги, пам'яті, мислення, формування вмінь спостерігати, аналізувати, порівнювати, знаходити зайвий предмет, працювати самостійно, у парі, у групі та ін. Важливо зазначити, що методичний апарат підручника передбачає забезпечення умов для розвитку творчих здібностей. З цією метою в підручнику представлено завдання, які передбачають цілеспрямоване формування в учнів певних мовленнєвих навичок і вмінь: доречного й усвідомленого добору слів, використання їх у відповідній граматичній формі, дібрати слова, протилежні за значенням; на це спрямовані завдання на впізнавання слів у слові та ін.

Для забезпечення післябуквеного періоду у Букварі пропонується система роботи, спрямована на активну роботу першокласників із текстом, розвиток і вдосконалення їхніх навчальних умінь із видів мовленнєвої діяльності, передбачених Державним стандартом з мовно-літературної освітньої галузі: слухання і розуміння, говоріння, читання.

Загалом, добір навчальних творів для Букваря здійснювався з урахуванням визначеного програмою змісту, передбаченого змістовою лінією «**Читаємо**». Орієнтовний зміст літературного матеріалу такий: це дитяча література в авторській, жанрово-тематичній різноманітності: твори усної народної творчості (казки, лічилки, загадки, скоромовки, пісеньки та ін.); доступні для шестирічних першокласників художні твори відомих письменників України та зарубіжжя на актуальні теми для дітей: літературні казки, оповідання, вірші; науково-художні дитячі тексти; теми дитячого читання: про Батьківщину, сім'ю, живу і неживу природу, дітей, шкільне життя, дружбу та ін.

Змістову лінію «**Взаємодіємо письмово**» забезпечує «Зошит з письма і розвитку мовлення», який є у складі комплекту з навчання грамоти.

Отже, підручник створено на засадах особистісно орієнтованого та компетентнісного підходу. Зміст і методичний апарат підручника забезпечує умови для реалізації мети інтегрованого курсу «Навчання грамоти», завдань змістових ліній мовно-літературної освіти в 1 класі, що загалом сприяє формуванню ключових, комунікативної і читацької компетентностей молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Вашуленко М. С., Вашуленко О. В. Буквар: підручник (у двох частинах) для 1 класу заг. середн. освіт. закл. / М. С. Вашуленко, О. В. Вашуленко. — Навчальне видання. — К.: Видавничий дім «Освіта», 2018.

2. Вашуленко М., Вашуленко О. Про роботу за букварем нового видання // Початкова школа. – 2018. – № 8. – С. 16-21.

3. Типова освітня програма для учнів 1–2 класів [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>